

Vassy Zoltán

A repkény

Bohussal egyszer arról beszélgettünk – én csak így egyszerűen Bohusnak szólítottam, mert mindjárt az ideköltözésük után bennfentes lettem náluk, és rendszeresen bevásárlási tanácsokat meg recepteket adtam a feleségének, Olgának, meg segítettem neki a házimunkában, amiért természetesen fizettek is –, szóval arról beszélgettünk, illetve én említettem neki, amikor láttam a tévében egy kisfilmet a jövő ételfajtáiról, hogy nekem bizony ezek sehogy se ízlenének, bár szerencsére úgyse érem meg azt az időt. Még látni is rossz volt, mondom, ahogy a gépekből jöttek kifelé az egyforma szögletes micsodák, olyan volt az egész, mint valami automata téglagyár, és közben a bemondó lelkesen magyarázta, hogy mennyi kalória meg fehérje meg vitamin van bennük. Nekem ne mondja, mondom, hogy az íze ugyanolyan, mint a marhahúsé; mert az lehet, hogy tényleg ugyanolyan, ha nem tudja az ember, hogy azokból a ronda csövekből származik, de ha én azt a gyárat már láttam a tévében, és mondhatom, undorító egy dolog volt az egész ragyogó tisztasága mellett is, akkor mindjárt csak arra fogok gondolni, és azonmód kijön belőlem az egész, már bocsánat a kifejezésért, mondom. Erre aztán Bohus csak mosolygott a maga szerény és intelligens módján, és azt mondta: Libuse néni, látott már maga vágóhidat?

És akkor magyarázta el az elméletét, ami tulajdonképpen a legfontosabb ebben az egész borzasztó történetben, legalábbis én úgy érzem, ez volt a végső ok; bár ő biztosan meg tudná cáfolni ezt is, azután ugyan egyszer se beszéltem vele, de ahogy akkor becsöngetett a szomszédba, egy idősebb mérnökcsaládhoz, és kért valami fejszét vagy baltát, olyan higgadt és fegyelmezett hangon, hogy azok meg se kérdezték, mire kell és aztán lement az utcára, és sorra szétvagdosta a repkény alsó, vastagabb ágait, hogy döngött belé az egész ház, és a fejszecsapások nyomai még ma is meglátszanak azokon a helyeken, ahol véletlenül belevágott a falba, szóval mindez arra mutat, mintha ő a repkényt okozta volna a történetekért, de hát akkor olyan feldúlt lehetett (csak belül, mondom, mert amúgy semmi nem látszott rajta), hogy biztos nem gondolta végig, mit tesz, az ő szokott logikus módján. Látja, ez a fal volt, azokkal a göcsörtös fekete vonalakkal. Hiszen okolhatnánk akár az öreg Schwartzot is, a feltalálót, aki azelőtt itt lakott, mert a repkényt ő ültette még annak idején – jóval a háború előtt, védekezéséért, mikor ezt az utcai vécét építették ide a ház elé a szinte azonnal kitöredezett koszos ablakokkal, a réseken kikandikáló patkányszemekkel meg a részegekkel, akik néha összevizezték a járdát, hogy aztán beleüljenek, és horkolásuk megtörje a csendet az utcában. Sőt, a Schwartz bácsit még más indokunk is lehetne kárhóztatni, ha már mindenáron bűnbakot keres az ember, mert ő lakott abban a lakásban, és ő hallgatott mindig Beethovenzenét az ócska lemezjátszójáról. Pedig Schwartz bácsi, én ismertem, nekem elhiheti, valóságos hős volt. A vége felé már nem tudott járni, és mindkét szemére megvakult, de nyitott ablakából még a halála előtti héten is gyakran hallatszott Beethoven *Hetedik szimfóniája*; ez jelezte, hogy dolgozik. Munka közben mindig a *Hetedik szimfóniát* hallgatta. Régen övé volt az egész ház – nem csekélység –, de azért negyvenöt után nem ment ki Amerikába a családjával; igaz, nem is nagyon szerette az unokahúgait, mert ő maga sose nősült meg, én is hallottam, mikor a nagy fölfordulás kellős közepén azt mondta: a teremtő fantáziára most nem Amerikában van szükség. Az ötvenes években pedig folyton molesztálták a különben persze elvett vagyona miatt (akkor vakult meg), de ő közben is rendíthetetlenül gyártotta az ötleteket, és hallgatta a *Hetedik szimfóniát*, sokszor az éhhalál szélén, mert akkoriban a feltalálóknak nyilatkozatot kellett tenniük, hogy az állam javára lemondanak a szabadalomról. Ma már tudjuk, hogy a hozzá hasonló emberek által meg előre

a történelem. A repkény pedig közben egyre növekedett, még a legsötétebb időkben is, és lassan benőtte a trágár feliratokat meg a puszkagolyók nyomait a falon; látja, fölkúszott egész a tetőig, és a szellős nyári hajnalokon, mikor rézsút érte a napsütés, ott hullámszott a fal egész szélességében méltóságteljesen és mégis valami játékos kedvességgel, hogy mikor reggel az ember fölkelt és kinézett, mindjárt derűs és bizakodó lett tőle, én legalábbis mindig; akárcsak a zene, olyan volt, a hősiesség életű, halhatatlan mester zenéje, aki süketen is egyre csak alkotott, mintha tudta volna, hogy alkotásai egyszer majd reményre és kitartásra buzdítanak egy öreg, vak feltalálót.

De persze a Schwartz bácsit úgyis hiába okolnák. Mert hiszen ha meg nem halt volna, Olgáék se kapták volna meg a lakást a kerületi tanácstól, ámbár akkor kaptak volna egy másikat, még hozzá teljesen ingyen, pedig pénzük igazán annyi volt, mint a pelyva, már a szüleiknek is, ezt maga Olga árulta el nekem. És tulajdonképpen önmagukat sem okolhatják, még ha a tragédiát, amire a fél háztömb idecsődült másnap reggel, végső soron a gyerekevelési elméletük idézte is elő, mert ők igazán nem tudhattak semmiről, és ha így nézzük, inkább a szomszédoké meg az ismerősöké a nagyobb felelősség, akik még emlékeztek az öreg Schwartzra, és mégse figyelmeztették őket.

A környékbeliek, akik nem jártak föl hozzájuk olyan gyakran, mint én, inkább csak az asszonyt ismerték, mert ő volt otthon a kislánnyal. A kislány, Evita, nyolc hónapos múlt, mikor ideköltöztek, egy aranyos, szőzi hajú csöppség, Isten nyugosztalja, bár Bohusék nem voltak hívők, de hát ez szinte természetes ilyen magas pozíciójú embereknél, én mindig úgy gondoltam, a Mindenható is biztos megbocsátja nekik. Az asszony vékony és kecses alakú volt, szemüveges, kicsit rekedt hangú, és nagyon intelligens nő létére egyáltalán nem nézett le minket, szívesen elbeszélgetett bárkivel. Július közepén költöztek be a lakásba. Előtte persze rendbe hozatták, mert néhány hétig üresen állt Schwartz bácsi halála után, és a házmesterné már a második nap mindenkinek elújságotlta, hogy a szobáikban ahány fal, annyi színűre van festve; és valóban, nemsokára én is összeismerkedtem Olgával a zöldeknél, és ekkor megláttam, hogy például a lámpákat is úgy csináltatták meg (nem is lámpák voltak, hanem valami külföldi neoncsövek), hogy nem lehetett látni őket sehonnan, és a fény nappali hatást keltett este is. Én mindjárt azt mondtam, hogy Jézus, mennyi rengeteg pénzbe kerülhetett ez, és akkor beszélt Olga a vezető állású szülőkről, és érdekes, hogy én az efféle góréfamíliákat általában ki nem állhatom, de ő olyan kedvesen mondta, hogy náluk mégis egyből rendjén valónak éreztem az egészet.

Mint ahogy Bohus is meg tudott mindig győzni a telibe találó érveivel, mint például annál az esetenél is, amit említettem, hogy láttam-e már életemben vágóhidat. És akkor nekem mindjárt eszembe jutott, hogy volt itt egy amerikai fiatalember a szomszéd Penderáéknaál vendégségben, és mikor az egyik szombat Penderáné fölhozott egy tyúkot a csarnokból, akár hiszi, akár nem, ez az amerikai fiú formálisan elájult, mikor meglátta, ahogy csorog a nyakán kifelé a vér, és kiderült, hogy náluk a baromfit nagy zárt farmokon tenyésztik, és ő egész életében egyetlenegy se látott, csak megpucolva és már félig kész állapotban. Bohus azt mondta, ez az égvilágon minden dologgal így van, nem csak az ételekkel, és ki se lehet találni olyat, akármilyen furcsa is ma esetleg, amit ne vennének természetesnek az emberek, ha már hozzá vannak szoktatva. Az egész csak propaganda kérdése, és én ugyan eleinte próbáltam példákat fölhozni ezellen, olyasmiket, hogy mondjuk az emberölést mindenki, legalábbis a normális emberek, elítélendőnek és undorítósnak tartják, és szerintem ez mindig így lesz, mert ez egy örök törvény, de erre Bohus letromfolt, hogy bezzeg a háború alatt az volt a normális, aki épp fordítva gondolkodott, ha az ellenségről volt szó; mert a közfelfogást ebben is meg lehet fordítani néhány hónap alatt, ha szükség van rá, elég, ha mindenki azt hiszi, hogy a többiek is ezt hiszik, és különben is, az ölést könnyen meg lehet szokni, sokkal könnyebben, mint például azt, hogy valaki rendszeresen mosakodjon; és akkor nekem megint

eszembe jutott az amerikai rokon gyerek a Penderáéknál, mert itt töltött majdnem három hónapot, és a csirkéket a végén már ő maga vágta le.

Most, ha visszagondolok, van valami hátborzongató abban, hogy Bohus ezt az egész magyarázatot az úgynevezett feltételes reflexek elméletével kezdte, ezt pontosan megjegyeztem, persze inkább csak visszamenőleg, mikor a tragédia már megtörtént, mert ahogy az emberek elkezdtek kifelé tódulni a fejszecsattogásra a házakból, és előzőleg jól hallottuk a nyitott ablakon át a gyereksivalkodást is a *Missa Solemnis* zengő akkordjai között, nekem rögtön eszembe jutott az egész egy pillanat alatt, nem is tudom, hogyan létezik ilyesmi: mintha egyszerre láttam volna, ahogy Bohus magyarázza a kísérleteket a Pavlov kutyájával, aki mindig nyáladzani kezdett a csengőre, mert előzőleg a csengővel együtt enni is kapott – és Bohust is láttam, meg a kutyát is, meg ezekkel teljesen egyszerre azt a szörnyű jelenetet fönn a szobában, és arra gondoltam, ha mindez csak fél órával előbb eszembe jut, megelőzhattük volna...

Mert egyszerűen arról van szó, mondta Bohus, hogy az ember nem önmaga alakítja ki a felfogását, hanem a környezeti hatások, amelyek gyakran ismétlődnek, egyre maradandóbb nyomot hagynak benne, akár csak a kutyánál, ahol a csengő fokozatosan kiváltotta a nyálfolyást. Ez egy nagyon logikus gondolat, azt hiszem; persze a valóságban nem ilyen egyszerűen megy, de ez a lényege. És Bohus sok példát is hozott rá, részben az újságírói gyakorlatból, mert fiatal kora dacára már főszerkesztőként dolgozott egy hetilapnál, és mindenki azt mondta, az ő tehetségével, modern felfogásával és családi hátterével még igen sokra viszi, mert hiszen, mint mondta, az újságírás is egy fajtája a nevelésnek, és itt lényegében pont erről van szó, a nevelésről; mert ha már tudjuk, hogy az emberek egyénisége ilyen környezeti hatások révén alakul, akkor ezeket a hatásokat befolyásolni is lehet, még hozzá nemcsak olyan hebehurgia és rendszertelen módszerekkel, mint amilyen például a háborús propaganda volt, hanem tudományosan megalapozott szisztéma szerint, ami pontosan felméri a kiváltott hatásokat, már amennyire egyáltalán lehet ilyen bonyolult viszonyok között, de ez végül is már csak technikai kérdés, és mindezt nem a gyilkolás és pusztítás céljaira, hanem a nép, az emberek jólétére és boldogulására használva fel; és ez akkor mi más volna, mint a legmagasabb színvonalú nevelés? Engem ezek a gondolatok nagyon megragadtak, mert én különben sem idegenkedem az újtól, már természetesen egy józan határon belül, például a zacskós tejure is mindjárt mondtam, hogy nem rosszabb, mint az üveges, pedig akkor az elején még sokan gyanakodtak, pláne hogy egy-két zacskó mindig ki volt lyukadva, úgyhogy a láda alján locsogott a tej, de különben is lehetetlen volt nem hinni neki, annyi ész és intelligencia sugárzott minden szavából. Én már egy héttel azután, hogy összeismerkedtem vele, azt mondtam a házmesterünknek: milyen érdekes játékokat produkál a sors, mondom, ez a Bohus a maga területén éppen olyan zseniális feltaláló, mint az öreg Schwartz bácsi volt ugyanabban a lakásban.

Egyébként az idegenek, akik csak néhanapján vetődtek ide a környékre, akár azt hihették volna, hogy még mindig ő lakik ott, mert az első emeleti ablakokból változatlanul gyakran szólt a zene, és Beethoven a legkedvesebb szerzője volt az új lakóknak is; és az a folyamatosság, amit a zenében naponta érezhettünk, a környékbeliek számára olyan megnyugtató és egyben felemelő volt, mint maga a *Hetedik szimfónia*. Vagy akár mint a *Missa Solemnis*, az Ünnepi Mise, amit Schwartz bácsi mindig vacsoránál tett fel, és amit bizony szintén okolhatnánk a történetekért – de ez már, azt hiszem, kimondottan szentségtörésnek számítana –, vagy például az *Apassionáta*, amit akkor hallgatott, mikor a végén a nagydolgát végezte. És ez is csak Bohus elméletét igazolja, hogy mi mindannyian, pedig többségünkben egyszerű és tudatlan emberek vagyunk, hogy megszerettük a *Hetedik szimfóniát* meg egy csomó más Beethoven-művet, és még az életrajzát is tudtuk szinte kívülről a vége felé, pedig senki se beszélt rá – csak épp sokszor hallottuk őket az öreg Schwartz bácsi ablakából.

Na és ezek után könnyen elképzélheti, hogy a kislány nevelését is ugyanilyen tudományos alapon tervezték meg. Bár ne tették volna! Sőt nemcsak tervezték, hanem eszerint is cselekedtek mindjárt a kezdet kezdetétől. Ezért történt, hogy például a kiságy, amiben Evita feküdt, meg körülötte a gyerekszoba többi berendezési tárgya is, tarkabarka színekkel volt összemázolva, na meg a játékok, amik ott heverték, hát én olyan ízléstelen kotyvalékot életemben nem láttam, legalábbis ez volt róla az első benyomásom. Aztán kiderült, hogy az egészet egy országosan ismert festő barátjuk tervezte, méghozzá direkt az öntudatlan hatások miatt, amikről később Bohus olyan okosan és szerényen magyarázott. Mert azt mondta, ezt megint szó szerint megjegyeztem: az ember tartozik azzal a saját gyerekének, hogy megvédje az olyan öntudatlan hatásoktól, amelyek az egyéniség szabad kibontakozását gátolhatnák. Mert egész biztos, hogy az ember ízlése sokkal jobban függ attól, hogy ilyen kicsi gyerekkorában, mikor először nyitja a világra a szemét, milyen színeket és általában milyen környezetet lát maga körül, mint ahogy azt a legtöbben gondolják; és ők nem akarják a saját ízlésükkel eleve befolyásolni a gyereket, hiszen lehet, hogy neki másmilyen lesz a természete. Bár én ezt a gondolatot először nem értettem: hogy lehet, mondom, hogy Bohus máskor meg azt mondja, hogy az embereket, még a felnőtteket is, igenis nevelni kell, mégpedig szisztematikusan és ugyanúgy előre kiszámítva, ahogy az ő festő barátjuk kiszámította, hogy Evitára semmilyen hatással ne legyen a szoba kinézete? De akkor azt is megmagyarázta, amire végeredményben magamtól is rájöhettek volna, hiszen ez nem is lehet másképp, hogy ez igaz a nagy többségre nézve, mert az emberek többségének nincs arra ideje, energiája és tehetsége, hogy tudatosan alakítsa a saját felfogását meg ízlését, és nevelés nélkül, ha az csak úgy rendszertelenül, a mindenfelől jövő hatásokra alakulgat, akkor nem lehet biztosítani a jólétüket és boldogulásukat, mert hiszen ahhoz egy egész tudomány kell, viszont mindig szükség van olyan emberekre is, akik ezen a befolyásoláson kívül maradnak, mert éppen ők azok, akik megtanulják a hatások irányításának a mesterségét, és aztán ezt gyakorolva óriási és felelősségteljes szolgálatot tesznek éppen a nagy többségnek; és erre ők nyilván csak akkor alkalmasak, ha az ő felfogásukat nem befolyásolják ugyanabban a szellemben, mert hiszen különben egy örök körforgást kapnánk fejlődés nélkül. Márpedig az emberiségnek nem az a célja, hogy körbeforogjon, mint egy olyan araszoló hernyócsapat, amelynek az első tagja valahogy az utolsó mögé keveredett – ezt a hasonlatot Bohus mondta, mert ő mindig nagyon szemléletesen tudta kifejezni magát –, és ami aztán napokig körbe-körbe mászkál egy fél asztalnyi területen, hanem az emberiségnek az a célja, hogy a világ egyre újabb és újabb szféráit meghódítva, mind anyagiakban, mind szellemiekben egyre magasabbra törjön. És ugyanezért történt az is, hogy mikor Evita a hangokra fogékonyabb lett, rendszeresen járattak a szobában egy lemezjátszót különféle stílusú zenékkal, beleértve régi egyházi kórusokat meg a legújabb és legfülsértőbb hangförmédvényeket, de még tánczenét is, pedig ők személy szerint mindketten Beethovent szerették a legjobban, akárcsak mi. És ez még csak a kezdet volt; az igazi nevelés akkor jött volna, amikor a kislány kezdte volna érteni a beszédet. Mindenesetre már ebből is látszik, hogy Evita fejlettségi szintjének megfelelően már most mindent megtettek a szabad és legszélesebb körű fejlődéséért, amit csak lehetett, és ez is ugyanarra a hallatlan felelősségérzetre utal, amit nemcsak általában az emberekkel szemben éreztek, hanem a saját gyerekükkel szemben is.

És látja, mégis pont ez a zseniális és modern nevelési szisztéma idézte elő a bajt, bár ők tényleg nem láthattak semmit előre, és éppen ezért, tudja mit mondok én magának? Én már öreg vagyok, nagy tapasztalat áll mögöttem, és úgy látom: nincs az a szisztéma, akármilyen modern és akármilyen zseniális legyen is, amivel a sorcsapásokat el tudnánk kerülni, ha egyszer meg van írva, hogy ránk méretnek; nem mondom én, hogy biztos az Úristen méri ránk, bár hívő vagyok, de tudom, hogy manapság már egyre többen nem hisznek, de az biztos, hogy valahol minden meg van írva előre, és az ember hiába kapálódzik. Mert látja, itt is, hiába voltak ők olyan okos és művelt emberek, és hiába volt annyi pénzük, jó pozíciójuk meg

ismerőseik a legmagasabb körökből, már akkor, mikor ezt a vécét ideépítették, és Schwartz bácsi védekezésül a repkényt elültette, végzetszerűen el lett döntve a sorsuk. És a végzet azután csak egyre közeledett, anélkül hogy bárki sejtette volna, akkor, amikor az öreg nem volt hajlandó kivándorolni, akkor, amikor megvakult, vagy akkor, amikor állandó zenéket párosított a mindennapi ténykedéseivel, de legfőképpen akkor, amikor Bohus kitalálta az elméletét, és amikor aztán emiatt a lemezjátszót beállították a kiságy mellé. És az már csak igazán az utolsó és lényegtelen lépés volt, hogy Olga egy délután, amint jött valahonnan a kocsival hazafelé, egy kirakatban észrevette a *Missa Solemnis* új felvételét, és este, mikor vacsorázni mentek, feltették azt a gramofonra, mert a gramofon önműködően cserélte a lemezeket, nem kellett mindig ott lenni mellette; mert teljesen persze Beethovent sem mellőzték a műsorból, zenetörténeti súlyának megfelelően. Ők nem tudták, amit a házmester fia vett észre Schwartz bácsi életének utolsó hónapjaiban, hogy mikor az öreg a *Missa Solemnis* messzire zengő hangjai mellett vacsorázott, az éhes patkányok megtanulták, hogy ez a vacsoraidő, és a vécéből meg a környező csatornákból mindig fölmásztak hozzá a repkényen, hogy megegyék a szétdobált ételmaradékokat; mert Schwartz bácsi ekkor már, hiába, csak elér ez a sors mindnyájunkat, ha nem halunk meg idejében, nemcsak vak volt, hanem ilyen dolgokban egy kicsit szenilis is.

És látja, az emberek most borzongva fordítják el tekintetüket a faltól – már hiányzik róla a repkény, a feliratokat lemosták az esők, szabálytalanul szétszórva csak a golyólyukak szeplői éktelenkednek, és a vastagabb indák helyén, sár és vakolat együttes műveként, az egészet göcsörtös vonalak hálózják be, mint a szépség csontváza, baljós emlékeztetőül.

Vassy Zoltán

(Megjelent: a Szintézis Újság 2. számában.)

(A cikk a világhálón: <http://istennyila.hu/hun/text/0002/0001.htm>)